

ERFGOED BRUSSEL

December 2017 | Nr025

Dossier **CONSERVATIE OP DE STEIGERS**

Varia **DE MUURDECORATIE IN HET KOOR VAN DE
ONZE-LIEVE-VROUW-TER-ZAVELKERK
OUDE KELDERS**

ERFGOED BRUSSEL

December 2017 | Nr 025

Dossier CONSERVATIE OP DE STEIGERS

ONZE-LIEVE-VROUW-TER-ZAVELKERK
DE MURDECORATIE IN HET KOOR VAN DE
OUDE KELDERS

ERFGOED BRUSSEL

Foto omslag

De halte Brussel-Congres in restauratie
(A. de Ville de Goyet, 2016 © GOB)

NEWS

COLLECTIE 'À LA CARTE'

Neder-over-Heembeek en Haren

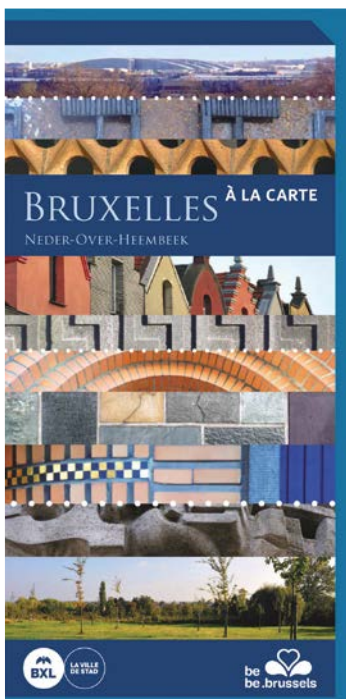
De wandelkaarten van Neder-over-Heembeek en Haren voltooien niet enkel de reeks over Brussel maar tevens de hele collectie. De opzet van deze serie, die in tien jaar tijd een schare trouwe fans heeft verworven, was om op een eenvoudige en aangename manier het erfgoed in ons gewest onder de aandacht te brengen. Niet zozeer de opmerkelijke monumenten maar de elementen die men in zowat elke straat tegenkomt, een mooi balkon, een veelkleurig glasraam, een oude winkelpui. Daarnaast ging de aandacht naar de natuur en de vele archeologische resten.

Neder-Over-Heembeek, begrensd door het kanaal en omringd door drukke verkeerswegen, lijkt een

beetje teruggeplooid op zichzelf. Haar glooiingen waren nochtans lange tijd bijzonder geliefd, zowel bij wie er zich een landhuis kon veroorloven als bij de Brusselaars die er 's zondags in de tuinen van de vele estaminets en guinguettes gingen vertoeven. De inlijving bij Brussel in 1921 en de komst van de zeehaven brachten hierin verandering en zetten een transformatie in gang die tot op vandaag voortduurt. Twee heel verschillende wandelingen nodigen u uit om deze plek te ontdekken. De eerste start aan het kanaal en verbindt wat overblijft van de twee oude dorpskernen, via het huidige centrum. Voor de tweede wandeling werd een zuiver landelijk parcours uitgestippeld, langs velden, moestuinen en boomgaarden, via beekjes, rietvelden en bospartijen, met een halte op een heel bijzondere boerderij.

Haren is een goed bewaard geheim dat hier voor u onthuld wordt. Dit Brabantse dorpje, gekend om zijn witloofteelt, werd een knooppunt in het Belgische spoorwegennet en kreeg de eerste luchthaven van België en later ook de zetel van de NAVO op zijn grondgebied. De wandeling neemt u mee langs de dorpskern, die merkwaardig goed bewaard bleef, langs typische witloofhoeves, voorbij de eerste schoolgebouwen van Henri Jacobs, door velden en langs moestuintjes, en dit alles tegen het silhouet van de industrie in de kanaalzone.

PDU

DE INVENTARIS VAN HET BOUWKUNDIG ERFGOED

Vorst

De inventaris van het bouwkundig erfgoed in de gemeente Vorst werd in 2014 opgestart met de Berkendaalwijk en de Hoogte Honderdwijk. De Berkendaalwijk maakt deel uit van een groter stedenbouwkundig geheel dat zich gedeeltelijk in Elsene bevindt. Verder in westelijke richting grenst ze aan de Hoogte Honderdwijk, met uitlopers van Sint-Gillis. Beide wijken zorgen dus voor een continuïteit met eerder geïnventariseerde wijken in Elsene en Sint-Gillis. De aanleg van zowel de Berkendaalwijk als van de Hoogte Honderdwijk is het resultaat van grotere stedenbouwkundige ingrepen. Ze beschikken over een homogeen, rijk erfgoedpotentieel en onderscheiden zich daarvoor van de andere, minder coherente, wijken van de gemeente.

De Berkendaalwijk wordt begrensd door drie grote verkeersassen: de Alsebergsesteenweg, de Brugmannlaan en de Vanderkinderestraat. De wijk werd gebouwd in het kader van een omvangrijker stedenbouwkundig project, opgestart door de Brusselaar G.-Ed. Brugmann, dat het gehele landbouwgebied van het *Berkendaelveld* omvatte en dat zich uitstrekte over het grondgebied van Elsene, Vorst en Ukkel. De verstedelijking van dit gebied begint in de jaren 1870 en sluit aan bij de bouw van de Tenboschwijk in Elsene (1864), waartoe op haar beurt de aanzet werd gegeven door de opening van de Louizalaan (1860).

In Vorst begint de verstedelijking in 1875 met de aanleg van de Brugmannlaan. In 1893 wordt de Albertlaan in gebruik genomen, en vervolgens tussen 1900 en 1910 de secundaire assen. De burgerij komt zich hier vestigen in huizen die vaak mooie enfilades vormen, hoofdzakelijk in eclectische stijl (Dierenriem-, Meyerbeer- en Berkendaelstraat). Langs de Brugmann-, Albert- en Molièrelaan verschijnen weelderiger woningen,

ontworpen door bekende architecten als Victor Horta, Ernest Blerot, Paul Vizzavona en Jean-Baptiste Dewin. Het gebied rondom de Marconistraat en de Rodenbachstraat onderscheidt zich dan weer door een meer industrieel karakter, met kleine ondernemingen (*La Magnéto belge*) en werkplaatsen, en door een bescheidener woonprofiel, met sociale woonblokken zoals deze die gebouwd werden door de *Société Anonyme des Habitations à Bon Marché de l'Agglomération Bruxelloise* (1901-1903; architecten Léon Govaerts, É. Hellemans en Henri Jacobs). De nieuwe wijk krijgt voorts een gemeenteschool in een kenmerkende art-nouveaustijl (1905-1911; architect Henri Jacobs).

De Hoogte Honderdwijk situeert zich in het noordoosten van de gemeente. Het eerste stedenbouwkundig project in de wijk kadert in de uitbreiding van de buitenwijken van Sint-Gillis en wordt opgesteld door stedenbouwkundige Victor Besme in 1876. Er wordt o.a. een nieuw park voorzien, het *Parc du Midi* (huidige Park van Vorst), waarlangs kronkelende lanen worden aangelegd die voorbehouden

Hoogte Honderdwijk te Vorst (Schmitt-GlobalView © GOB).

Voormalige vestiging van *Le Magnéto belge*, Marconistraat 121-123-125-127, Vorst (© GOB).

zijn voor de bouw van villa's. Rond de eeuwwisseling vestigt de gegoede burgerij zich rondom dit park, in woningen in eclectische stijl, neostijlen en art nouveau. De meest representatieve architecten zijn o.a. Arthur Nelissen en Alphonse Boelens.

Via de Koninklijke Schenking wordt in 1911 het grootgronddomein van Wilhelm Duden, dat zich in het verlengde van het park van Vorst bevindt, opengesteld als openbaar park. Om de verbinding tussen beide parken te optimaliseren wordt in 1908 het *Projet des Parcs et du quartier Saint-Augustin* opgezet. Hierbij wordt onder meer de aanleg van de Lainésquare voorzien, terwijl andere straten aanpalend aan het Dudenpark worden rechtgetrokken en verbreed.

De *Société Anonyme des Villas de Forest*, waarvan Alexandre Bertrand de spilfiguur is, stelt in 1899 een ontwerpplan op voor een nieuwe woonwijk: *Sint-Augustinus*. Dit plan zal het landelijke karakter van de wijk voorgoed doen verdwijnen. De kern van het project bestaat uit het Hoogte Honderdplein met de Sint-Augustinuskerk, van waaruit acht rechte straten vertrekken. Mede met behulp van de *Société* worden twee scholen opgericht: de Sint-Ursulaschool en de Sint-Augustinusschool. De bebouwing vangt aan in het eerste decennium van de 20ste eeuw maar wordt abrupt onderbroken door de Eerste Wereldoorlog. Vanaf de jaren 1920 start een intensieve bouwwoede voor de duur van het interbellum. Daarvan getuigen vandaag nog een groot aantal woningen in laat-eclectische stijl, art deco of modernisme van o.a. de gebroeders Hamesse, Camille Daman en Maurice Van Nieuwenhuysse. De verzorgde art-decowoningen ontworpen door de architecten René Delbecq en François Van Meulecom verdienen daarbij extra aandacht.

De onderzoeksresultaten van beide wijken werden in 2017 afgewerkt en gepubliceerd. In de inventaris werden 45 straatbeschrijvingen, 3 grote parken en een gebouwenbestand van ca. 800 beschreven gebouwen of gebouwencomplexen opgenomen, allemaal rijkelijk voorzien van het nodige beeldmateriaal.

Momenteel loopt het onderzoek naar de overige wijken in de gemeente, met name de Sint-Antoniuswijk, de oude dorpskern, de industriële zone langs de spoorweg en het zuidoostelijk deel van de gemeente.

www.irisonument.be

CS en MH

INTERNATIONAAL

Conventie van Faro / Strategie 21

De bewustmaking van de burgers voor het erfgoed vormt een essentiële pijler van het gewestelijk beleid dat door de Directie Monumenten en Landschappen wordt uitgevoerd. Voor veel burgers is het cultureel erfgoed nog steeds te ontoegankelijk, terwijl het beheer ervan voorbehouden lijkt aan specialisten. Vanuit

deze vaststelling op Europees niveau heeft de Brusselse Hoofdstedelijke Regering op 21 april 2017 de Ordonnantie houdende instemming met de Kaderconventie van de Raad van Europa over de bijdrage van cultureel erfgoed aan de samenleving, opgevaardigd te Faro op 27 oktober 2005, goedgekeurd.

Deze Conventie erkent het cultureel erfgoed als een belangrijke factor van sociale cohesie, gebaseerd op de eerbiediging van de mensenrechten en de rechtsstaat. Ze stelt de burger centraal in het proces van identificatie, beheer en duurzaam gebruik van het erfgoed door de waarden van vrede, democratie en respect voor culturele diversiteit te verdedigen. Vertrekkend vanuit het cultureel erfgoed en van de waarden die eraan ten grondslag liggen en in het licht van de huidige maatschappelijke uitdagingen, levert de Conventie van Faro een originele bijdrage aan de vraagstukken omtrent het 'samenleven' en de kwaliteit en de leefomgeving waarin burgers zich kunnen ontwikkelen en bevestigt ze ook de plaats van het erfgoed in de context van duurzame ontwikkeling. De conventie erkent de noodzaak om de mens en zijn waarden cen-

© Patrimoine à Roulettes

traal te stellen in een breed en transversaal erfgoedconcept. In het tweetalige grondgebied van het Gewest, dat bijzonder rijk is aan erfgoed en waar burgers van velerlei afkomst en met een gevarieerde culturele achtergrond met elkaar omgaan, lijkt de goedkeuring van de conventie dan ook bijzonder nuttig. Ze weerspiegelt die culturele diversiteit en maakt het ook mogelijk om acties op touw te zetten die gericht zijn op het erkennen van – en het betekenis geven aan – het historische erfgoed dat alomtegenwoordig is in onze samenleving.

De 'Strategie voor het cultureel erfgoed in Europa in de 21ste eeuw', goedgekeurd op 22 februari 2017, bundelt het werk dat werd verricht sinds de conferentie van erfgoedministers in Namen in april 2015. Die laatste werd in het kader van het Belgische voorzitterschap van het Comité van Ministers van de Raad van Europa georganiseerd door de 50 staten die betrokken waren bij het Europees Cultureel Verdrag van 1954 en door talrijke verenigingen die het maatschappelijk middenveld vertegenwoordigen. De Directie Monumenten en Landschappen nam actief deel aan het opstellen van dit document.

Deze strategie, gebaseerd op de fundamentele waarden van de Raad van Europa, stelt een gedeelde en verenigende aanpak voorop van het cultureel erfgoed en zijn beheer. Ze steunt op een doeltreffend juridisch kader om de 'geïntegreerde bewaring van het erfgoed' te waarborgen en waakt erover de belangrijkste, al dan niet institutionele, spelers, de vertegenwoordigers van de professionals en het maatschappelijk middenveld op lokaal, nationaal, Europees en internationaal niveau daarbij te betrekken.

De Directie Monumenten en Landschappen zal zich de recente opties,

die op het niveau van de Raad van Europa zijn genomen, eigen maken. Met de voor 2018 geplande programmering van het 'Europees Jaar van het Cultureel Erfgoed' in het bijzonder, streeft ze ernaar om de toegankelijkheid van zowel het fysieke als het digitale erfgoed te verbeteren, om de inwoners bij het proces van erfgoedidentificatie te betrekken, om de rol van de erfgoedgemeenschap te vergroten, om zo optimaal mogelijk in te spelen op de verwachtingen van de eigenaars van beschermde eigendommen en om de nieuwe bevoegdheden die voortvloeien uit de zesde staatshervorming op het gebied van het roerend en immaterieel erfgoed zodanig uit te oefenen dat een geïntegreerde benadering van het cultureel erfgoed ontstaat.

Meer informatie hierover, alsook de teksten van de Conventie van Faro en de Strategie voor het Europees Erfgoed in de 21ste eeuw, zijn beschikbaar op de website van de Raad van Europa: www.coe.int

IL

2018

Europees jaar van het cultureel erfgoed

Onder het motto "Het cultureel erfgoed is niet alleen een erfgoed van het verleden, maar ook een hulpbron voor onze toekomst", is het *Europees jaar van het cultureel erfgoed 2018* een grootschalige bewustmakingscampagne die in heel Europa die de nadruk wil leggen op de waarde van het erfgoed voor de samenleving, de bijdrage van het erfgoed aan de economie, de rol van het erfgoed in de culturele diplomatie. Kortom, een campagne die het belang van de vrijwaring van ons gemeenschappelijk cultureel erfgoed wil onderlij-

nen. Daarbij wordt prioriteit gegeven aan het betrekken van de burgers bij het cultureel erfgoed, het bevorderen van zijn waarden, het versterken van zijn bescherming en het aanmoedigen van innovatie.

De Directie Monumenten en Landschappen volgt dit initiatief al sinds 2015, gelijklopend met de Brusselse goedkeuring van de "Kaderconventie van de Raad van Europa over de bijdrage van cultureel erfgoed aan de samenleving" (Faro, 2005 - Ordonnantie van 11 mei 2017) en de opstelling van de Aanbeveling van het Comité van Ministers aan de lidstaten van de Raad van Europa over de "Strategie voor het Europees cultureel erfgoed in de 21e eeuw" (goedgekeurd op 22 februari 2017). Al deze Europese aanbevelingen worden gekenmerkt door een sterke trend ten gunste van burgerparticipatie, met name onder jongeren, ondersteund door technologische innovatie.

Surf naar www.erfgoed.brussels om het programma en de praktische informatie te ontdekken. Alvast hartelijk dank aan al wie deelneemt; het erfgoed is een zaak van iedereen!

SD

VRIJWARINGSMAATREGELEN

Beslissingen genomen door de regering tot
30 september 2017

Definitieve bescherming

23/03/2017

Auditorium Janson

Bescherming in totaliteit en van bepaalde delen van het inkomparciljoen

Franklin Rooseveltlaan 48, Brussel

23/03/2017

Gevangenis van Vorst

Bescherming van bepaalde delen

Verbindingslaan 50-52, Vorst

31/03/2017

Voormalige *Magneto belge*

Bescherming van de straatgevel

Marconistraat 123-127, Vorst

21/09/2017

Huis Moyaux

Bescherming van bepaalde delen

Palmerstonlaan 18, Brussel

Opening van de procedure tot bescherming

09/03/2017

Voormalige farmacie Kusnick

Bescherming van bepaalde delen

Leuvenseweg 22-24, Brussel

09/03/2017

Voormalige abdij Sint-Jacob-op-de-Koudenberg

Bescherming van bepaalde delen

Naamsestraat 4, 6, 8, 10-12, Brussel

23/03/2017

Herenhuis

Bescherming in totaliteit

Stormstraat 9, Brussel

01/06/2017

Koninklijk Museum van het leger en de Krijgsgeschiedenis

Bescherming van elementen (meubilair en objecten) die deel uitmaken van het decor. *Jubelpark 3, Brussel*

15/06/2017

Voormalig hospitaal van dokter Verhoogen

Bescherming in totaliteit

Maria-Theresiastraat 98 à 102, Sint-Joost-ten-Node

15/06/2017

Voormalig hotel Boël

Bescherming van de totaliteit van het hotel en van de voorgevel van zijn bijgebouw

Koningsstraat 288 en Poststraat 38, Sint-Joost-ten-Node

Opening van de procedure tot inschrijving op de bewaarlijst

04/05/2017

Gewone spar

Orbanlaan 161, Sint-Pieters-Woluwe

VERSCHIJNT BINNENKORT

ERFGOED BRUSSEL 026
APRIL 2018
KUNSTENAARSATELIERS

HET TIJDSCHRIFT *ERFGOED BRUSSEL* IS TE KOOP IN DE BOEKHANDEL gewoon nummer € 10, dubbelnummer € 20 OF PER ABONNEMENT.

ALS U EEN JAARABONNEMENT WILT VOOR 2018

(twee gewone nummer en een dubbelnummer) gelieve het bedrag van € 29 te storten op rekeningnummer BE31 0912 3109 5455 / BIC GKCCBEBB (op naam van Directie Monumenten en Landschappen) met de vermelding "Tijdschrift Erfgoed Brussel" en naam, voornaam en volledig adres van de bestemming.

 Volg ons op Facebook (www.facebook.com/BruxellesPatrimoinesErfgoedBrussel).

18/05/2017

Voormalig zetel van de Royale belge en zijn park

Bescherming van de totaliteit van het hoofdgebouw en een deel van zijn park

Vorstlaan 25, Watermaal-Bosvoorde

Niet-bescherming

09/03/2017

Voormalige herberg *Aux trois rois*

Haechtse Steenweg 369-371, Schaarbeek

HL

COLOFON

REDACTIECOMITÉ

Stéphane Demeter, Paula Dumont,
Murielle Lesecque,
Griet Meyfroots, Cecilia Paredes
en Brigitte Vander Bruggen

EINDREDACTIE NEDERLANDS

Paula Dumont en Griet Meyfroot

EINDREDACTIE FRANS

Stéphane Demeter

SECRETARIAAT VAN REDACTIE

Murielle Lesecque

COORDINATIE ICONOGRAFIE

Cecilia Paredes

COORDINATIE DOSSIER

Cecilia Paredes

AUTEURS/ REDACTIONELE MEDEWERKING

Pierre Bernard, Inge Bertels,
François Blary, Françoise Boelens,
Jérémy Brakel, Camille De Clercq,
Estelle De Grootte,
Bérengère de Laveleye,
Paulo Charruadas, Éric Demelenne,
Stéphane Demeter, Emmanuelle De Sart,
Florence Doneux, Paula Dumont,
Stéphane Duquesne, Michèle Herla,
Coralie Jacques, Catherine Leclercq,
Harry Lelièvre, Isabelle Leroy,
Jean-François Loxhay, Griet Meyfroots,
Sylviane Modrie, Klara Peeters,
Coralie Smets, Philippe Sosnowska,
Christian Spapens, Hannelore Standaert,
Sofie Stuyck, Louis Vandenabeele,
Stephanie Van de Voorde,
Manja Vanhaelen, Ine Wouters

VERTALING

Gitracom, Hilde Pauwels, Erik Tack,
Ubiqu Belgium NV/SA

NALEZING

Koenraad Raeymaekers, Wim Kenis,
Coralie Smets, Tom Verhofstadt en
de leden van het redactiecomité

VORMGEVING

La Page sprl

ONTWERPER MAQUETTE

The Crew communication nv

DRUK

IPM printing

VERSPREIDING EN ABONNEMENTENBEHEER

Cindy De Brandt,
Brigitte Vander Bruggen
bpeb@gob.irisnet.be

BEDANKINGEN

Maxime Badard, Philippe Charlier,
Pauline Gabert, Christian Spapens

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Bety Waknine, directeur-generaal
van Brussel Stedenbouw en Erfgoed/
Gewestelijke overheidsdienst
Brussel, CNN – Vooruitgangstraat
80, 1035 Brussel.

De artikelen zijn gepubliceerd onder de
verantwoordelijkheid van de auteurs.
Alle rechten voor het reproduceren,
vertalen of herwerken zijn voorbehouden

CONTACT

Directie Monumenten en
Landschappen – Cel Sensibilisatie
CNN – Vooruitgangstraat 80, 1035 Brussel
<http://www.erfgoed.brussels>
broh.monumenten@gob.irisnet.be

HERKOMST VAN DE FOTO'S

Mochten er ondanks onze inspanningen
om alle reproductierechten te betalen
toch nog gerechtigden zijn die niet
gecontacteerd werden, dan worden zij
verzocht zich kenbaar te maken bij de
Directie Monumenten en Landschappen
van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

LIJST MET AFKORTINGEN

APEB - Association pour l'Étude du Bâti
ARB - Académie royale de Belgique
CIBG - Centrum voor Informatica
voor het Brusselse Gewest
CIDEP - Centre d'Information, de
Documentation et d'Étude du Patrimoine
GOB - Gewestelijke
Overheidsdienst Brussel
KBR - Koninklijke Bibliotheek van België
KIK-IRPA - Koninklijk Instituut
royal du Patrimoine artistique
KMSKB - Koninklijke Musea voor
Schone Kunsten van België
MSB - Museum van de Stad Brussel
SAB - Stadsarchief Brussel
ULB - Université libre de Bruxelles
VUB - Vrije Universiteit Brussel

ISSN

2034-5771

WETTELIJK DEPOT

D/2017/6860/30

Cette revue paraît également
en Français sous le titre
Bruxelles Patrimoines.

Erfgoed Brussel Reeds verschenen

001 - November 2011
Terug naar school

002 - Juni 2012
De Hallepoort

003-004 - September 2012
De kunst van het bouwen

005 - December 2012
Hôtel Dewez

Extra nummer 2013
Het erfgoed schrijft onze geschiedenis

006-007 - September 2013
Brussel, m'as-tu vu ?

008 - November 2013
Industriële architectuur

009 - December 2013
Parken en tuinen

010 - April 2014
Jean-Baptiste Dewin

011-012 - September 2014
Geschiedenis en herinnering

013 - December 2014
Cultusgebouwen

014 - April 2015
Zoniënwoud

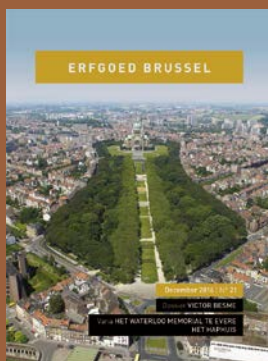
015-016 - September 2015
Ateliers, fabrieken
en kantoren

017 - December 2015
Stadsarcheologie

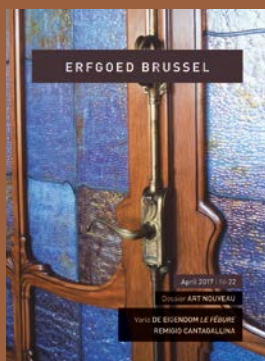
018 - April 2016
De Gemeentehuizen

019-020 - September 2016
Stijlen gerecycleerd

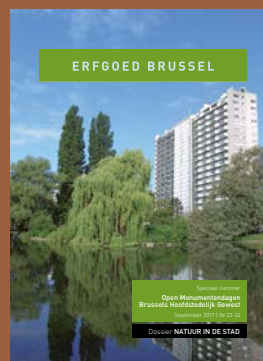
Laatste nummers

021 - December 2016
Victor Besme

022 - April 2017
Art nouveau

023-024 - September 2017
Natuur in de stad

www.erfgoed.brussels

BRUSSEL STEDENBOUW EN ERFGOED
GEWESTELIJKE OVERHEIDSDIENST BRUSSEL

10 €

ISBN 978-2-87584-150-6